

Г. П. Щука, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИПУСКНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НА СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМОЗНАВСТВО (ЗА ВИДАМИ)»

Щука Г. П.

Удосконалення процесу підготовки та проведення випускного кваліфікаційного дослідження на спеціальності «Туризмознавство (за видами)»

У статті, на основі аналізу типових помилок, яких допускаються студенти під час виконання випускної кваліфікаційної роботи (проекту), розглядаються можливості удосконалення процесу проведення та захисту наукового дослідження. З'ясовано, що випускні кваліфікаційні роботи мають єдину структуру, характерну для всіх наукових досліджень.

Студенти спеціальності «Туризмознавство (за видами)» цю структуру витримують, проте, внаслідок помилок, допущених у формулюванні понятійного апарату, робота не має логічної стрункості, наукової значимості, результати її сумнівні. Розкрито основні аспекти, на які треба звертати увагу при формулюванні теми туризмологічного дослідження, його мети та завдань, визначення його предмету та об'єкту; наукової новизни та практичної значимості; проаналізовано типові зауваження до змісту та стилю основного тексту роботи та висновків. Окреслено відповідальність наукових керівників за якість виконаного дослідження.

Ключові слова: випускна кваліфікаційна робота, магістерське дослідження, спеціальність «Туризмознавство (за видами)».

Щука Г. П.

Усовершенствование процесса подготовки и проведения выпускного квалификационного исследования на специальности «Туризмоведение (по видам)»

В статье, на основе анализа типичных ошибок, которые допускают студенты во время выполнения выпускной квалификационной работы (проекта), рассматриваются возможности совершенствования процесса проведения и защиты научного исследования. Выяснено, что выпускные квалификационные работы имеют единую структуру, характерную для всех научных исследований. Студенты специальности «Туризмоведение (по видам)» эту структуру выдерживают, однако, вследствие ошибок, допущенных в

формулюванні понятійного апарату, робота не має логічної стройності, наукової значимості, результати її сумнівні. Розкриті основні аспекти, на які треба звертати увагу при формулюванні теми дослідження в області туристології, його цілі та завдань, визначенні його предмету та об'єкта; наукової новизни та практичної значимості; проаналізовані типові зауваження до змісту та стилю основного тексту роботи та висновків. Визначено відповідальність наукового керівника за якість виконаного дослідження.

Ключові слова: випускна кваліфікаційна робота, магістерське дослідження, спеціальність «Туризмознавство (за видами)».

Галузеві стандарти вищої освіти України зі спеціальності «Туризмознавство (за видами)» галузі знань «Сфера обслуговування» [1; 2; 3] (далі – Стандарти) передбачають оцінювання якості засвоєння освітньо-професійної програми, рівня професійних знань, умінь та навичок, ступеня сформованості системи професійних компетенцій шляхом такого методу комплексної діагностики як захист випускної кваліфікаційної роботи.

Незважаючи на той факт, що усі основні вимоги до підсумкової кваліфікаційної роботи детально представлені у Стандартах, результати державних атестацій якості підготовки магістрів цієї спеціальності свідчать, що студенти допускають значну кількість помилок, які повторюються з року в рік. Ми спостерігаємо невміння студентів систематизувати, структурувати, аналізувати та узагальнювати інформацію, висловлювати та обґрунтовувати свою позицію, застосовувати набуті знання в науково-дослідній роботі, що наштовхує на висновок про неготовність значної кількості студентів до виконання випускної кваліфікаційної роботи. Особливо часто зустрічається невідповідність у формулюванні основних елементів наукового апарату (теми, проблеми, мети, об'єкту, предмету, гіпотези та завдань дослідження).

Треба відзначити, що організація науково-дослідної роботи у процесі підготовки фахівців сфери туризму ускладнюється в силу цілого ряду об'єктивних причин, серед яких основною ми вважаємо невизначеність концептуальних засад теорії туризму. У результаті наукове та навчально-методичне забезпечення організації науково-дослідної роботи майбутніх

туризмологів на даний час відсутнє; література ж, рекомендована до вивчення з дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень» [4, с. 22], була випущена в 1965 – 2005 рр. і є морально застарілою.

Отже, ми спостерігаємо явну суперечність між необхідністю підготовки якісної випускної кваліфікаційної роботи студентом спеціальності «Туризмознавство (за видами)» та відсутністю наукових доробок та навчально-методичних рекомендацій з питань її організації та проведення. Так як обсяг статті обмежений, у цій публікації ми ставимо собі за мету розглянути лише можливості удосконалення процесу підготовки випускної кваліфікаційної роботи.

На даний час усі основні елементи наукового дослідження підлягають стандартизації, тому структура та оформлення випускної кваліфікаційної роботи є подібними, незалежно від напрямку підготовки чи спеціальності, але формулювання понятійного апарату має свою специфіку, на якій ми маємо намір зупинитися.

Дипломна магістерська робота починається вступом, у якому розкривається сутність проблеми, актуальність теми; визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; зазначаються прізвища науковців, праці яких містять питання, що розглядаються; встановлюються елементи наукової новизни та практичного значення отриманих результатів. Так як більшість недоліків, які ми спостерігаємо під час захисту випускних кваліфікаційних робіт, пов'язані з помилками, допущеними на самому початку дослідження, доречно зупинитися на цьому етапі більш детально.

Тема випускної кваліфікаційної роботи, у відповідності до Стандарту «повинна мати проблемний характер і відображати актуальні питання розвитку туризму в світі, країні (регіоні, дестинації), формування і реалізації національних туристичних продуктів спеціалізованого (видового) туризму на основі регіонального підходу, розробки програм туристичного (екскурсійного) обслуговування, обґрунтування заходів щодо розвитку туристських дестинацій та туристичних кластерів в Україні, практичного використання прогресивних

технологій туристичного і екскурсійного обслуговування з урахуванням досягнень сучасної теорії та методології науки про туризм» [2, с. 12], але при цьому виконуватися «на матеріалах реально діючих туристичних підприємств та їх об'єднань, туристичних організацій; структурних підрозділів центральних та місцевих органів виконавчої влади у галузі туризму» [2, с. 11 – 12]. Ми не будемо зупинятися на тих протиріччях, які містять положення стандарту (наприклад, вирішення актуальних питань розвитку туризму в світі на прикладі конкретного підприємства), відзначимо, що тема дослідження є сукупністю його об'єкту та предмету. Тобто, назва теми роботи має бути її коротким інформаційним змістом.

При визначенні теми варто зупинитися на коректності її формулювання та уточненні кожного поняття, яке використовується в назві. Наприклад, тема «Удосконалення систем управління туристичними підприємствами Луганської області» передбачає, насамперед, встановлення, які саме підприємства маються на увазі: всі, які належать до індустрії туризму, чи лише тур агентські та тур операторські фірми. Крім того, необхідно визначити, яку кількість підприємств варто проаналізувати, щоб забезпечити репрезентативність вибірки та об'єктивність отриманих висновків, і, нарешті, взагалі замислитися: чи можливо розробити єдині рекомендації з менеджменту для підприємств, які мають різні системи управління.

Обираючи конкретне підприємство, на базі якого планується проводити наукове дослідження, варто відразу визначити наскільки актуальна для нього визначена проблема. Наприклад, тема «Удосконалення системи управління персоналом туристичного підприємства (на прикладі тур агентства «Квітень», м. Луганськ)» є малоперспективною, оскільки на цьому підприємстві персонал відсутній – є лише власник, який і здійснює надання тур агентських послуг, і таку ситуацію ми спостерігаємо на більшості тур агентств: персонал складається з 1 – 2 працівників. Також недоцільною буде тема, пов'язана з розробкою іміджу окремого туристичного підприємства, яке входить до певної мережі.

Іноді заявлені теми дипломних магістерських робіт сформульовані настільки некоректно, що неможливо визначити об'єкт та предмет дослідження, його інформаційний зміст. Складно сказати на чому має зосередити свою увагу магістрант у роботі «Сільський зелений туризм на Україні та в Луганській області»: на періодизації, проблемах, перспективах розвитку сільського зеленого туризму; чи його сутності; можливо, особливостях розвитку у порівнянні різних регіонів, чи у порівнянні інших видів туризму і т. д. Навіть, регіон дослідження однозначно встановити неможливо.

Об'єкт дослідження – це те, на що спрямовані зміст дослідження та зусилля дослідника. Необхідно звернути увагу, що мова йде про кваліфікаційну роботу, тому об'єкт дослідження випускника спеціальності «Туризмознавство (за видами)» повинен бути пов'язаний з об'єктом його майбутньої діяльності: процесами туристичного обслуговування, середніми та вищими рівнями управління в організаціях сфери туризму; навчально-педагогічною діяльністю [3, с. 10]. Тобто, об'єкт випускного кваліфікаційного дослідження не може виходити за межі сфери туризму.

Проблема дослідження – це проблемна ситуація, яка є приводом для проведення дослідження. Вона знаходиться в межах об'єкту дослідження і представляє собою дисгармонію (суперечність, невідповідність) між властивостями об'єкту дослідження тими, які є на даний час, і тими, які вони мають бути, тобто реальними та бажаними. Це може бути також суперечність між соціальними потребами та практикою туризму: наприклад, є потреба в організації регіональних турів для людей з обмеженими можливостями, а в практиці роботи туристичних фірм вона не реалізується.

Очевидно, що актуальною є тільки та наукова проблема, в основі якої – об'єктивні, суттєві суперечності. Від правильності визначення протиріччя, глибини його осмислення магістрантом залежить обґрунтованість актуальності дослідження і головні його напрямки. Аргументацію актуальності дослідження, в залежності від його теми, можливо здійснювати посиланням на положення

державних чи регіональних програм розвитку туризму, статистичних даних, результатів моніторингу і т. д., але при цьому обов'язково посилатися на першоджерела.

Мета дослідження полягає у вирішенні заявленої наукової проблеми. Якщо наукова проблема у темі не заявлена, мету визначити досить складно. У більшості таких випадків студенти зазначають, що метою роботи є «охарактеризувати...», «розглянути...», «дослідити...» і т. д. Але у такій меті, як «дослідити сільський зелений туризм на Україні та в Луганській області» або «розглянути туристичний ринок Чехії» прогнозування результату дослідження відсутнє.

Іноді магістранти, щоб придати вагомості своїй роботі, занадто деталізують мету дослідження та переповнюють її синонімічними поняттями й уточнюючими формулюваннями. У результаті замість чіткого визначення прогнозованого результату дослідження спостерігається набір його ключових слів, що ускладнює роботу самому магістранту.

Предмет дослідження – це та складова об'єкту дослідження, яка дозволяє вирішити проблемну ситуацію. Змістом предмету дослідження виступають результати дисертації, які дозволяють розв'язати проблемну ситуацію. Наприклад, у роботі «Перспективи використання туристичного потенціалу Новопокровського району Луганської області у внутрішньому туризмі» об'єктом дослідження виступає туристичний потенціал Новопокровського району Луганської області, а предметом – перспективні напрями його використання у внутрішньому туризмі. Відповідно, проблемна ситуація полягає в тому, що на даному етапі рівень використання туристичного потенціалу Новопокровського району Луганської області незадовільний, і необхідно визначити, яким чином підвищити ефективність його використання.

Завдання дослідження рекомендується формулювати у відповідності до параграфів роботи. Іноді члени комісії роблять зауваження стосовно значної кількості поставлених завдань, пропонуючи скорочувати їх до 4 позицій. На нашу думку, ці побажання можуть мати лише рекомендаційний характер,

оскільки нормативно це число не визначається. Крім того, як показує досвід, магістрант, визначаючи завдання за параграфами роботи, має більш чітке уявлення про послідовність виконання роботи та менше ускладнень при написанні загальних висновків.

Методи та апарат дослідження вказують на рівень наукової кваліфікації автора. Більшість магістрантів самостійно не можуть визначити методологічні основи та концепцію власного дослідження, на початковому етапі необхідна значна допомога наукових керівників. Проте, при доопрацюванні вступу по завершенню випускної кваліфікаційної роботи, вони вже без значних ускладнень визначають методи власного наукового дослідження.

Наукова значимість дослідження – це наукові результати роботи. Цілком очевидно, що випускна кваліфікаційна робота має досить обмежену наукову значимість, тому не варто щось домислювати як то відкриття нових законів та теорій.

Практична значимість випускної кваліфікаційної роботи визначається фактом упровадження результатів дослідження в практику (навчальний процес, діяльність конкретного підприємства і т. д.). Цей факт підтверджується актом або довідкою за підписом керівника підприємства (установи / організації). Так як магістранти проходять виробничу та переддипломну практики на базі обраних для дослідження підприємств, або там працюють, отримання відповідної довідки не викликає значних ускладнень.

Незважаючи на те, що для випускної кваліфікаційної роботи *визнання* науковою спільнотою результатів цієї роботи є зайвим, доцільно залучати магістрантів до підготовки наукових публікацій за темою дослідження у збірниках наукових праць студентів та магістрантів.

Апробація результатів роботи здійснюється шляхом їх обговорення на засіданнях кафедри, наукових гуртків, конференціях, наукових семінарах тощо, а також впровадження в практику. В процесі виконання дипломної магістерської роботи, відповідно до останніх розпоряджень, випускова кафедра

щонайменше тричі заслуховує магістранта та його наукового керівника і має можливість висловити свої зауваження щодо понятійного апарату дослідження та його основних положень. Це дає можливість обговорити правильність визначення логіки дослідження, його предмету, об'єкту і т. д., що значно підвищує якість представленої на захист роботи.

Достовірність нових наукових результатів підтверджується у процесі їхнього теоретичного обґрунтування (у результаті вибору відповідних аксіом, наукового апарату і коректного використання цього апарату) та впровадження в практику (у результаті підтвердження його корисності). Нажаль, у значній кількості робіт теоретичне обґрунтування є досить слабким, і під час захисту магістрант не може довести об'єктивність зроблених висновків.

Попередній висновок про структурованість дослідження та наявність логіки викладення матеріалу можна зробити проаналізувавши план дослідження. Стрункість роботи проявляється у кількості розділів та параграфів і їхньому обсязі. Випускна кваліфікаційна робота має 2 – 3 розділи. Перший розділ має теоретичний характер, і представляє собою аналіз об'єкту дослідження. Другий розділ має більш практичне спрямування і присвячується, наприклад, характеристиці діючого підприємства та аналізу його діяльності. У третьому розділі (за наявності) обґрунтовуються шляхи вирішення поставленої на початку дослідження проблеми. При цьому, перші два розділи роботи мають бути урівноважені за своєю структурою та обсягом, третій розділ може бути представлений одним параграфом, який окремо не виділяється.

Логіка магістерської роботи проявляється у послідовності, наступності та узгодженості основних етапів дослідження і залежить від правильності визначення його методологічної основи.

При написанні *основної частини* випускної кваліфікаційної роботи найбільші ускладнення виникають у магістрантів у процесі викладення напрацьованого матеріалу науковим стилем. Більшість з них мають недостатній словарний запас, і не можуть лаконічно висловити свою точку зору, тому намагаються знайти подібні положення в навчально-методичній літературі і

скласти з них зв'язний текст. Цілком очевидно, що логіка викладення при цьому порушується, зустрічаються смислові повтори. Проте, якщо магістрант складає розгорнутий план параграфу, викладання матеріалу стає більш чітким і послідовним. Стає у нагоді також складений набір часто вживаних у наукових дослідженнях формулювань: «стосовно першого питання...», «загалом було виявлено, що...», «водночас заслуговує на увагу...», «окрему увагу приділено...», «дослідниця туризму ... констатує / вважає / зазначає, що...» і т. д.

Однією з помилок, якої досить часто допускаються магістранти, є термінологічна недбалість. Намагання замінити ключові слова дослідження, з метою уникнення повторів, синонімами, нерідко приводить до того, що магістрантом використовуються нерівнозначні поняття. Це складає враження про недостатній рівень теоретичної підготовки автора роботи.

На превеликий жаль, магістерські дослідження у туризмі не мають достатньої джерельної бази: нормативно-правова база перебуває у стадії формування, ґрунтовні наукові дослідження мало чисельні, періодична преса туристичної тематики представлена рекламними матеріалами, статистична інформація неповна, документи діючих туристичних підприємств важкодоступні. Магістранти при написанні випускних кваліфікаційних робіт змушені обмежуватися підручниками та навчальними посібниками, що негативно впливає на якість дослідження.

Не всі представлені на захист випускні кваліфікаційні роботи мають ґрунтовні висновки. Переважна більшість магістрантів подає у висновках перелік операцій, виконаних під час проведення дослідження, тоді як необхідно представити узагальнені результати своєї роботи. Окремі магістранти подають у висновках матеріал, який взагалі не представлений в основній частині роботи, але має відношення до теми дослідження.

Загальні висновки повинні представляти собою короткі звіти про результати виконаної роботи у відповідності до поставлених у Вступі завдань. Висновки до параграфів, розділів та загальні висновки мають бути подібними

за змістом, але не дублюватися. Хоча, при написанні висновків, як і в процесі оформлення списку використаної літератури та додатків, певної специфіки, яка б визначалася об'єктом дослідження кваліфікаційних робіт магістрів спеціальності «Туризмознавство (за видами)», не спостерігається.

Таким чином, маємо визнати, що випускна кваліфікаційна робота магістрантів спеціальності «Туризмознавство (за видами)» має структуру, яка характерна для всіх наукових досліджень. Проте, у результаті недостатнього розвитку теорії туризму ускладнюється процес визначення методологічної основи дослідження, формулювання його понятійного апарату, що проявляється у невисокій якості ряду магістерських робіт, представлених на захист у Державній екзаменаційній комісії. У зв'язку з цим, на наукового керівника покладається відповідальність за коректність формулювання теми дослідження, правильність визначення об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження і т.д., і він має значно більше часу приділяти уваги кваліфікаційній роботі майбутнього туризмолога, ніж його колеги, які працюють на інших факультетах.

При цьому не варто забувати, що значна кількість зауважень пояснюється відсутністю у студентів навиків науково-дослідної роботи. Тому подальші дослідження будуть пов'язані з визначення педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців сфери туризму.

Література

1. **ГСВОУ 7.14010301-12.** Засоби діагностики якості вищої освіти спеціаліста зі спеціальності 7.14010301 «Туризмознавство (за видами)» галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» напряму підготовки 7.14010301 «Туризм» кваліфікації «спеціаліст-туризмознавець»: Вимоги до державної атестації. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Вид. офіц. – К. : [Б.в.], 2012. – 14 с.

2. **ГСВОУ 8.14010301-12.** Засоби діагностики якості вищої освіти : Вимоги до державної атестації магістра зі спеціальності 8.14010301

«Туризмознавство (за видами)» галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» напряму підготовки 8.14010301 «Туризм» кваліфікації «магістр з туризмознавства» / М-о освіти і науки, молоді та спорту України. – Вид. офіц. – К. : [Б.В.], 2012. – 14 с.

3. **ГСВОУ 8.140103-12.** Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра зі спеціальності 8.14010301 «Туризмознавство (за видами)» напряму підготовки 140103 «Туризм» галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» / М-во освіти і науки України. – Вид. офіц. – К. : ЦІНМВ КНТЕУ, 2012. – 27 с.

4. **Програми** нормативних навчальних дисциплін підготовки магістрів за спеціальністю 8.14010301 «Туризмознавство (за видами)» напряму підготовки 8.14010301 «Туризм» галузі знань 1401 «Сфера обслуговування». – К. : ЦІНМВ КНТЕУ, 2010. – 35 с.

Shchuka H. P.

Improvement of the Process of Preparation and Presentation of the Final Qualifying Research Project on the “Tourism (by types)” Speciality

In the article, on the basis of the analysis of typical errors that allowed students during the execution of final qualifying work (project), consider the possibility of improving the conduct and protection of scientific research. Found that the final qualification works have a common structure, characteristic of all scientific research. Students of the specialty “Tourism (by types)” this structure can withstand, however, due to errors in the formulation of the conceptual apparatus, work is logical harmony, scientific importance, the results of its dubious. Covers the main aspects that we need to pay attention in the formulation of the topic research, its goals and objectives, definition of its subject and object.

Determined that the object of study must be necessarily connected with the sphere of tourism – the future professional activity. Recommended when identifying a research topic to focus on its practical importance; in the formulation of the topic and purpose of the study avoid contradictions, pay attention, that the theme of the study should identify the subject and object; ensure an orderly structure of work due to the ratio of the work plan and the objectives of the research.

Analyzed typical comments to the content (the logic of the presentation, semantic repetitions, descriptive, absence of analysis and author's position), and style (journalistic, the use of household vocabulary) the body of the work and findings of the (lack of consolidation). Outlines the responsibility of research leader for the quality of the investigation.

Key words: graduation thesis, master's studies, speciality “Tourism (by types)”.

Відомості про автора

Щука Галина Петрівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри туризму, готельної і ресторанної справи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Основні наукові інтереси зосереджено на проблемах підготовки кадрів для сфери туризму.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Курило В. С.